ДЕПАРТАМЕНТ ОХОРОНИ ЗДОРОВ’Я
ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КОМУНАЛЬНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«МІСЬКА ДИТЯЧА ЛІКАРНЯ № 5»ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

СЕМІНАР

на тему:**“Недопущення вимагання та отримання неформальних платежів. Запобігання корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров’я”**

м. Харків
2026

Сфера охорони здоров’я є однією з ключових складових соціальної політики держави, оскільки безпосередньо пов’язана з реалізацією фундаментального права людини на життя та здоров’я. Водночас саме медична галузь належить до сфер із підвищеним рівнем корупційних ризиків, що зумовлено значним обсягом бюджетного фінансування, асиметрією інформації між пацієнтом і медичним працівником, а також високою соціальною чутливістю медичних послуг.

Однією з найбільш поширених форм корупційних проявів у сфері охорони здоров’я **є неформальні платежі, які здійснюються пацієнтами на користь медичних працівників за отримання медичної допомоги, що відповідно до законодавства має надаватися безоплатно.** Такі практики не лише порушують принципи законності та рівності доступу до медичних послуг, але й підривають довіру громадян до системи охорони здоров’я, формують толерантне ставлення до корупції та сприяють закріпленню тіньових механізмів у діяльності медичних закладів.

Актуальність семінару зумовлюється реалізацією медичної реформи в Україні, впровадженням Програми медичних гарантій, розвитком електронної системи охорони здоров’я та посиленням ролі Національної служби здоров’я України у фінансуванні медичних послуг. **В умовах воєнного стану питання цільового використання бюджетних коштів, недопущення корупційних зловживань та забезпечення прозорості діяльності закладів охорони здоров’я набувають особливої значущості.**

З огляду на зазначене, дослідження проблеми запобігання корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров’я, зокрема шляхом недопущення неформальних платежів, є актуальним та має важливе теоретичне й практичне значення.

Метою семінару є інформування медичних працівників про неприпустимість вимагання отримання неформальних платежів, заборону одержання неправомірної вигоди, та ознайомлення з вимогами антикорупційного законодавства України та юридичну відповідальність за вказані порушення.

Для досягнення поставленої мети передбачено розгляд таких питань:

1.Розкрити поняття та сутність корупції у сфері охорони здоров'я.
2.Визначити неформальні платежі як одну з форм корупційних правопорушень.
3.Проаналізувати нормативно-правове регулювання запобігання корупції в медичній галузі:
3.1. Обмеження щодо одержання подарунків;
3.2.Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними.
4.Визначити юридичну відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

1.Поняття та сутність корупції у сфері охорони здоров’я

Корупція є складним соціально-правовим явищем, яке охоплює сукупність протиправних дій, пов’язаних із використанням службового становища з метою отримання неправомірної вигоди. У сфері охорони здоров’я корупція набуває специфічних форм, оскільки виникає у процесі надання медичних послуг, що мають безпосередній вплив на життя та здоров’я людини.

Визначення термінів «корупційне правопорушення», «корупція», «неправомірна вигода» та «подарунок» зазначено у статті 1 Закону України «Про запобігання корупції»

01 **корупційне правопорушення** - діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

02 **корупція -** використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей;

03 **неправомірна вигода** - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав;

04 **подарунок** - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні акти[illegible]які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової;

Корупція у сфері охорони здоров’я має системний характер і проявляється на різних рівнях: від безпосередніх взаємовідносин між лікарем і пацієнтом до зловживань у сфері управління медичними закладами та державних закупівель. **Особливістю медичної корупції є те, що пацієнт часто перебуває у вразливому стані, що створює передумови для маніпуляцій, психологічного тиску та нав’язування неформальних платежів.**

Соціальна небезпека корупції в охороні здоров’я полягає в порушенні принципу рівності доступу до медичної допомоги. **Неформальні платежі фактично поділяють пацієнтів на тих, хто має фінансову можливість отримати якісні послуги, та тих, хто позбавлений такої можливості.** Це суперечить конституційним гарантіям та підриває довіру громадян до державних інституцій.

Таким чином, корупція у сфері охорони здоров’я є не лише правопорушенням, а й глибокою соціальною проблемою, що негативно впливає на ефективність функціонування медичної системи та потребує комплексного підходу до її запобігання.

У сучасних умовах корупцію у сфері охорони здоров’я поділяють на чотири основні рівні:

01 від пацієнта до лікаря чи іншого медичного працівника;

02 усередині лікарні – від працівників медичних установ до керівництва лікарні;

03 на рівні держави з приводу державних закупівель медикаментів;

04 усередині корумпованої системи загалом

2.Неформальні платежі як різновид корупційних правопорушень у сфері охорони здоров'я

Неформальні платежі є поширеною формою корупційних проявів у сфері охорони здоров'я та полягають у передачі пацієнтами грошових коштів, майна або інших благ медичним працівникам поза межами встановлених законодавством процедур. Такі платежі здійснюються у зв'язку з наданням медичної допомоги, яка відповідно до чинного законодавства має надаватися безоплатно.

Особливістю неформальних платежів є їх маскування під «подяку» або «добровільний внесок», що ускладнює їх сприйняття як корупційного правопорушення. Проте з правової точки зору такі дії мають ознаки неправомірної вигоди, оскільки пов'язані з виконанням медичним працівником службових обов'язків та можуть впливати на обсяг, якість або своєчасність надання медичної допомоги.

Основними причинами поширення неформальних платежів є недостатній рівень фінансування медичних закладів, низький рівень оплати праці медичних працівників, недосконаліть механізмів контролю та толерантне ставлення частини населення до корупційних практик. Водночас такі платежі підривають принцип рівності доступу до медичних послуг, формують соціальну несправедливість та знижують довіру громадян до системи охорони здоров'я.

Отже, неформальні платежі слід розглядати як одну з ключових форм корупційних правопорушень у сфері охорони здоров'я, запобігання яким є необхідною умовою забезпечення законності та ефективності функціонування медичної системи.

1.3. Нормативно-правове регулювання запобігання неформальним платежам

Запобігання неформальним платежам у сфері охорони здоров'я здійснюється на основі норм антикорупційного, кримінального та медичного законодавства України.

Основним нормативно-правовим актом є Закон України «Про запобігання корупції», який забороняє одержання неправомірної вигоди особами, уповноваженими на виконання функцій держави, зокрема медичними працівниками державних і комунальних закладів.

Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлюють відповідальність за корупційні правопорушення. Конституція України та Основи законодавства України про охорону здоров'я гарантують право на безоплатну медичну допомогу в межах державних гарантій.

Запровадження Програми медичних гарантій і діяльність Національної служби здоров'я України спрямовані на усунення передумов для існування неформальних платежів шляхом прозорого фінансування медичних послуг.

3.1. Обмеження щодо одержання подарунків

Посадовим особам, відповідно до вимог статті 23 Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Проте, зазначені особи можуть приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених вище, при умові якщо вартість таких подарунків **не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів,** встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Передбачене цією частиною обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які:

1) даруються близькими особами;

2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси;

3) одержуються як відшкодування або покриття витрат на службове відрядження, якщо таке відшкодування або покриття витрат здійснюється за рахунок коштів державного чи місцевого бюджету, коштів міжнародних міжурядових організацій, коштів міжнародної технічної допомоги, а також коштів організатора (співорганізатора) заходу, для участі в якому особа перебуває у службовому відрядженні.

3.2.Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними

1. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів:

1) відмовитися від пропозиції;

2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;

3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;

4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

2. Якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, **вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації.**

Про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації.

У разі якщо майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок виявляє особа, яка є керівником органу, підприємства, установи, організації, акт про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка підписує ця особа та особа, уповноважена на виконання обов'язків керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації у разі його відсутності.

4. Юридична відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення

У Законі України «Про запобігання корупції», а саме у ст. 23 «Обмеження щодо одержання подарунків», заборону одержувати подарунки встановлено тільки для осіб, зазначених у пп. 1, 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону. Ними є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, й особи, які до них прирівнюються. Прийняття та одержання подарунків іншими особами перебуває поза сферою регулювання антикорупційного законодавства. **Тобто медичні працівники можуть бути суб'єктами антикорупційного законодавства тільки в тому разі, якщо вони є службовими особами (наприклад, директор, завідувач відділення)** або надають публічні послуги.

Суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків», можуть бути лише особи, зазначені у п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». На лікарів, сестер медичних і молодших медичних сестер, які виконують свої професійні або виробничі функції, положення зазначених вище нормативно-правових актів не поширюються, а отже, жодних обмежень щодо одержання ними подарунків немає. Так само на лікарів, які не є службовими особами, не поширюються обмеження щодо розміру подарунка.

Водночас медичні працівники, які не є службовими особами, можуть нести відповідальність за одержання неправомірної вигоди.

Відповідальність медичних працівників за вчинення ними корупційних злочинів регламентована ст. ст. 354, 364, 368, 368-3, 368-4 КК України. При цьому для правильної кримінально-правової кваліфікації потрібно виходити з аналізу ознак суб'єкта відповідного складу злочину, оскільки медичний працівник може бути як службовою особою публічного або приватного права, так і особою, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, чи особою, яка є працівником установи.

Порушення обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172[5] КУпАП)

- за порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків – штраф від 1700 до 3400 гривень із конфіскацією такого подарунка (ч. 1 ст. 172[5] КУпАП);
- за таку саму дію, вчинену особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення, – штраф від 3400 до 6800 гривень із конфіскацією такого дарунка (пожертви) та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік (ч. 2 ст. 172[5] КУпАП).

Порушення окремих вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172[7] КУпАП)

- за неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів, – штраф від 1700 до 3400 гривень (ч. 1 ст. 172[7] КУпАП);
- вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів, – штраф від 3400 до 6800 гривень (ч. 2 ст. 172[7] КУпАП);
- будь-яка із вищевказаних дій, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, – штраф від 6800 до 13600 гривень з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік (ч. 3 ст. 172[7] КУпАП).

Вимога медичного працівника щодо перерахування коштів до благодійних фондів або оплати лікарських засобів, які включені до Програми медичних гарантій (ПМГ), як умова надання медичної допомоги, містить ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання працівником установи, яка не є службовою особою, неправомірної вигоди).

Відповідно до типової форми договору з Національною службою здоров'я України (НСЗУ), заклад охорони здоров'я (Надавач) зобов'язаний забезпечити безоплатне надання послуг та лікарських засобів згідно з пакетом медичних гарантій. Надавачу заборонено висувати вимоги щодо будь-якої додаткової оплати від пацієнтів (або їхніх представників) у формі попередньої чи наступної умови отримання послуг.

Надавач несе персональну відповідальність за здійснення внутрішнього контролю з метою недопущення вимагання його працівниками або підрядниками неправомірної винагороди. Порушення цих зобов'язань є підставою для застосування до закладу санкцій, передбачених договором з НСЗУ, зокрема призупинення оплати або розірвання договору, а також для притягнення винних осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності згідно із законодавством України.

Працівникам категорично забороняється:

- **вимагати або отримувати кошти, подарунки, послуги чи інші вигоди за надання медичної допомоги;**
- **створювати умови, за яких пацієнт змушений надавати неправомірну вигоду;**
- **сприяти отриманню неправомірної вигоди третіми особами;**
- **приймати рішення в умовах конфлікту інтересів;**
- **приховувати відомі факти корупційних правопорушень.**

Медична допомога в межах програм державних гарантій надається безоплатно

Працівникам заборонено приймати подарунки, пов'язані з виконанням службових обов'язків, крім випадків, прямо передбачених законом.

Обов'язки медичних працівників

- **діяти доброчесно, неупереджено та законно;**
- **не допускати корупційних правопорушень;**
- **повідомляти керівництво або уповноважену особу про відомі факти порушень;**
- **сприяти формуванню культури нульової толерантності до корупції.**

Кожен медичний працівник несе персональну відповідальність за дотримання законодавства, стандартів професійної етики та антикорупційних вимог. Вимагання або отримання неформальних платежів є грубим порушенням закону та несумісне з роботою в закладі охорони здоров'я.

ВИСНОВКИ

Неформальні платежі негативно впливають на якість та доступність медичних послуг, оскільки порушують принцип рівності пацієнтів у доступі до лікування. Фактично створюється ситуація, за якої рівень та своєчасність медичної допомоги залежать від фінансових можливостей особи, а не від її медичних потреб.

Такі практики знижують довіру населення до системи охорони здоров'я та формують у суспільстві переконання щодо неможливості отримання якісної медичної допомоги без додаткової оплати. Це, у свою чергу, сприяє поширенню корупційних моделей поведінки та закріпленню тіньових механізмів у діяльності медичних закладів.

Крім того, неформальні платежі негативно впливають на професійну мотивацію медичних працівників та підривають етичні засади медичної діяльності.

На завершення семінару звертаю увагу, що вимагання або отримання неформальних платежів у сфері охорони здоров'я є порушенням вимог чинного законодавства України та суперечить встановленим антикорупційним обмеженням. Медична допомога в межах державних гарантій надається безоплатно, а одержання будь-яких грошових коштів, майна, подарунків чи інших вигод у зв'язку з виконанням професійних обов'язків підлягає правовій оцінці та тягне за собою дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність у порядку, визначеному законом.

Медичні працівники зобов'язані неухильно дотримуватися вимог антикорупційного законодавства та забезпечувати законність і доброчесність під час виконання службових повноважень.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!